

Verslag 2006 economisch-historische activiteiten NEHA-IISG

In de in 2004 geformuleerde overeenkomst tussen IISG en NEHA worden vier taken omschreven die het IISG vanaf 1 januari 2005 van het NEHA overneemt en waarover het IISG aan de stichting NEHA verantwoording zal afleggen. Hieronder wordt aan de hand van deze taken gerapporteerd over 2006.

1. het behouden, uitbreiden, ontsluiten en ter beschikking stellen voor onderzoek, tentoonstelling en andere doeleinden van de verzameling van het NEHA, aangeduid als de Economisch-Historische Bibliotheek.

In 2006 is de bibliotheek op de gebruikelijke wijze aangevuld, ontsloten en aan gebruikers ter beschikking gesteld. Het acquisitiebeleid bleef in handen van drs Co Seegers. Het acquisitiebeleid op economisch-historisch terrein bleef onveranderd gericht op drie zwaartepunten: antiquarische werken (1400-1900) op het gebied van handelswetenschappen en nijverheid, statistisch materiaal en Nederlandse bedrijfsgeschiedenis.

De wetenschappelijke collectie is gericht op de economische geschiedenis van Nederland in een brede internationale context en heeft als doel de ondersteuning van het wetenschappelijk bedrijf in Nederland. Het IISG biedt daartoe naast boeken en tijdschriften ook meer en meer diensten in digitale vorm aan (websites, databanken en de Virtual Library). Een aantal bijzondere acquisities is beschreven op www.neha.nl/collections/index.php#collecties

1.1. Bijzondere Collecties

In het afgelopen jaar is een belangrijke stap gezet naar een volledig online overzicht van de NEHA-collecties: het overzicht van de Bijzondere Collectie is nu geheel online toegankelijk op <http://www.neha.nl/specialcollections/a.php>. Daarmee is gebruik van de in 1992 uitgegeven *Gids van de collecties van het Nederlandsch Economisch-Historisch Archief*, samengesteld door Peter Boorsma en Jan Lucassen, niet langer nodig.

Van verschillende particulieren en bedrijven ontvingen wij kleinere collecties archivalia, documentatie en afbeeldingen. Wij verwierven onder meer van M.H.V. Illes, secretaris van het AVBB, Circulaires aan de secretarissen der bedrijfspgroepen en betrokken vakgroepen; van verschillende particulieren een omvangrijke aanvulling op de collectie distributiebescheiden uit de Tweede Wereldoorlog [BC 702]; van het IISG ansichtkaarten van Amsterdam, Vlaardingen en Nederlandsch-Indië, verzameld door Willem Karel Tehupeiry (1883-1946) [BC 699]; eveneens van het IISG documentatie over een tentoonstelling van 10-26 april 1931, georganiseerd door de suikerindustrie en de suikerverwerkende industrie, "om nieuwe technische ontwikkelingen te tonen en het verbruik te bevorderen" [BC 711]. Uit de collectie Brezet konden wij een omvangrijke verzameling prijscouranten uit het Interbellum aan de verzameling toevoegen [BC 701].

Een bijzondere aanwinst was een brievenkopieboek met uitgaande correspondentie van de bank Lippmann, Rosenthal & Co., april 1859. De bladen zijn genummerd 441-900. Waarschijnlijk is dit het tweede brievenkopieboek van de firma (een geschenk van SNS-Reaal, Utrecht) [BC 710].

Voor de collectie werden aangekocht een drietal 'tableaux', grafische voorstelling van de beweging van de waarde van het geld en de publieke schuld uit de periode 1789-1818 [BC 696]. Op een veiling verwierven wij een aantal kantooralmanakken van de Erven Stichter, uit 1771 en 1822 (de almanakken zijn kennelijk gebruikt door de reder Willem Pieter Pook van Baggen, Amsterdam 1793-1854) [BC 703] en een *Skriver- og Reysecalender*, gedrukt bij P.M. Höpffner, Kopenhagen uit de periode 1784-1819 [BC 709].

1.2. Collectie oude gedrukten

De collectie Oude Gedrukten is in zekere zin voortgekomen uit het in de jaren twintig van de vorige eeuw opgerichte Boekenfonds van het NEHA. Doel is de verdere opbouw door middel van aankoop en ruil van de internationaal waardevolle collectie op het gebied van de koopmansliteratuur. Daarnaast is er ook bijzondere aandacht voor de geschiedenis van de (economische) statistiek en de beschrijvende statistiek in de 18^{de} en vroege 19^{de} eeuw. De collectie is toegankelijk via de gezamenlijke catalogus van IISG en NEHA.

In 2006 konden weer een aantal werken verworven worden van belang voor de collectie koopmansliteratuur. Een bijzonder aardige aankoop is het laat 17de eeuwse *L'Arithmétique des marchands*. Eveneens van belang is de aankoop van een in de collectie ontbrekende Barrême uit 1756, *La livre nécessaire, pour les comptables, Avocats, Notaires, Procureurs, Trésoriers ou Caissiers ... On y trouve tout faits, par un regard, les changes à tant pourcent, par un regard, les changes à tant pourcent,* De naslagwerken van Barrême werden in die tijd veel gebruikt. Tot slot zij hier vermeld de aankoop van een *Koopmans en winkeliers hand-boekje* uit 1814 bedoeld voor een snel opzoeken van prijzen, maten, kortingen etc. De collectie 18de en vroeg 19de eeuwse statistiek is uitgebreid met een regionale beschrijving van de hand van Charles Joseph Bail, *Statistique générale des provinces composant le Royaume de Westphalie ... rédigé sur les notes et renseignements inédits fournis par les autorités administratives* (Göttingen 1809).

Sinds 1798 hadden er in Frankrijk met enige regelmaat industriële tentoonstellingen plaats. Na 1798 volgden tentoonstellingen in 1801 en 1802 en verder met grote regelmaat terugkerende en snel in betekenis groeiende evenementen. Voor 1834 kochten wij *Catalogue des produits de l'Industrie Française admis à l'Exposition publique sur la Place de la Concorde, en 1834* (Paris 1834).

Naast de landelijke initiatieven kwamen ook regionaal de industriële en nijverheidstentoonstellingen tot ontwikkeling. In 2006 kon het rapport uit 1806 verworven worden voor Calvados van Pierre-Aimé Lair, *Rapport sur la seconde Exposition Publique des Productions des Arts du Département du Calvados* (Caen 1806). Het deel is samengebonden met de *Discours sur l'Exposition Publique des Productions des Arts du Département du Calvados* (1806).

Voor de vroege werken theorie van de statistiek is de aankoop van Johann Zizius, *Theoretische Vorbereitung und Einleitung zur Statistik* (Wien 1810) van belang.

Verder kochten wij een *Annuaire de l'Industrie Française, ou Recueil par ordre alphabétique des inventions, découvertes et perfectionnements dans les arts utiles et agréables, ... Année 1811. Première Année* (Paris 1811) en een handelsovereenkomst tussen Oostenrijk en het Ottomaanse rijk. Niet alleen van belang voor de handelsgeschiedenis, maar ook voor de prijsgeschiedenis dank zij de toegevoegde *Preistabellen einiger der Erbländischen Fabrikenerzeugnisse: Handlungs-Einverstaendniss zwischen dem kaiserl. Königl. Hofe und der ottomanische Pforte, zum Vortheil der österreichischen Handlung, unter dem Namen: Sened, oder Verbindlichkeits-Akte, geschlossen den 24. Hornung 1784 ...* (Wien 1804).

Met de uitbreiding van de EHB was een bedrag gemoeid van € 32.562,59 (2005: € 29.788). Het aantal bezoeken aan de studiezaal steeg tot 5.448 (2004: 5.273; 2005: 4.829). In het verleden is wel geschat dat ongeveer 10 % van de bezoeken (mede) economisch-historisch materiaal betreft. Het aantal bezoeken aan de web site van het IISG (incl. NEHA) bedroeg 4.012.596 (2005: 4.028.640 bezoeken), die 49.803.993 pagina's raadpleegden (2005: 16.940.185 pagina's).

1.3. Electronische dienstverlening

De website van het NEHA is in het afgelopen jaar regelmatig bijgehouden. Nieuwe aanwinsten werden geplaatst, zowel wat kostbare boeken betreft als de lijst van aanwinsten van Bijzondere Collecties. Retrospectief is nu ook het overzicht van de Bijzondere Collecties online beschikbaar.

In 2005 maakte het IISG een begin met de vernieuwing van de website. Niet alleen lay-out, maar ook de structuur werden grondig aangepakt. De site stapte over naar .php en stylesheets. Aan het eind van 2005 is ook voor de NEHA site een begin gemaakt met de re-styling. In maart 2006 was deze overstap afgerond.

Naast de eigen website onderhoudt het NEHA ook de sites van de projecten Het bedrijfsleven in Nederland in de 20ste eeuw (www.bintproject.nl), van Economy and Society in the Low Countries in the Pre-Industrial Period (www.lowcountries.nl) en van de Stichting Bedrijfs geschiedenis (www.neha.nl/stichtingbg/). In 2005 werd ook de website van de International Economic History Association onderhouden. Deze taak is in 2006 overgedragen aan Jörg Baten, Tübingen, de nieuwe secretaris van de IEHA.

Databanken

De bibliotheek van het IISG/NEHA beschikt over enkele databanken op het gebied van de economische geschiedenis:

1. IISH List of Datafiles of Historical Prices and Wages (www.iisg.nl/hpw/)
2. de Nijverheidsstatistiek van Struve en Bekaar (www.neha.nl/struve/)
3. Biografiën van Nederlandse ondernemers (www.iisg.nl/ondernemers/)

Virtual Library

Het NEHA is ook verantwoordelijk voor het bijhouden van de WWW Virtual Library Economic and Business History (www.neha.nl/w3vl/). De Library omvat ruim 1500 links naar conferenties, archieven en bibliotheken, onderzoeksinstellingen, musea, naslagwerken en digitale bronnen op het gebied van de economische en bedrijfsgeschiedenis.

2. het verrichten van economisch-historisch onderzoek. Uit het KNAW-subsidie kan op het moment van overdracht 0,9 fte structurele formatie voor onderzoek betaald worden. Het IISG zal deze formatie instandhouden – voor zover als het daartoe door het KNAW-subsidie blijvend in staat gesteld wordt – en naar vermogen uitbreiden.

De onderzoeksprojecten van het IISG bewegen zich in een aantal gevallen op het grensgebied van economisch-historisch en sociaal-historisch onderzoek. Dat geldt bijvoorbeeld voor onderzoek naar arbeidsmigratie en arbeidsparticipatie van vrouwen. Op praktische gronden wordt hier als economisch-historisch onderzoek aangeduid die onderzoeksprojecten met een sterke economisch-historische component. In 2004 werden bij het IISG de volgende economisch-historisch onderzoeksprojecten verricht:

2.1 Vergelijking lange termijn economische ontwikkeling Nederland-Indonesië

De toekenning van de Spinozapremie aan Jan Luiten van Zanden maakte het mogelijk een programma op te zetten over de verschillen in economische groei in Nederland en Indonesië (voor de details van het programma zie www.iisg.nl/research/jvz-research.pdf#programme, voor de wetenschappelijke achtergrond de andere documenten op www.iisg.nl/staff/jvz.php). Dit onderzoek wordt deels uitgevoerd aan de Universiteit Utrecht, deels aan het IISG. Aan het IISG richt het zich op de nationale rekeningen van Java en Indonesië (zie www.iisg.nl/indonesianeconomy/index.php). Bij dit project zijn twee oio-projecten ondergebracht. Het onderzoek van Bas van Leeuwen naar *de ontwikkeling van human capital in India, Indonesië en Japan in de twintigste eeuw* wordt mogelijk gemaakt door een subsidie van het Van Winter-fonds. In 2006 werd de tekst van het proefschrift nog bijgeschaafd; de promotie zal in 2007 plaats vinden. Dankzij een subsidie van het Unger-Van Brerofonds kon Bas van Leeuwen een deel van zijn werktijd inzetten voor de uitbouw van de hub met historische gegevens over lonen en prijzen (zie www.iisg.nl/hpw/index.php). Het onderzoek van Daan Marks naar *de ontwikkeling van de dienstensector in de Indonesische economie in de twintigste eeuw* wordt gefinancierd uit de Spinozapremie. Het onderzoek had

een zeer goede voortgang; in 2006 werd de kwantitatieve analyse afgerond. Details zijn te vinden op www.iisg.nl/staff/dma.php

In zijn onderzoekstijd bij het IISG verrichtte Jan Luiten van Zanden ook onderzoek naar de geschiedenis van Shell, waarvan de resultaten in 2007 gepubliceerd zullen worden. De genoemde onderzoeken ontwikkelden zich voorspoedig. De totale inzet aan personeel bedroeg 1,75 fte.

2.2 *Bedrijfsleven in Nederland in de twintigste eeuw (BINT)*

In dit grootschalige project wordt samengewerkt met collega's met collega's van de universiteiten van Utrecht, Rotterdam en Eindhoven. Meer informatie is te vinden bij www.bintproject.nl/. De inzet van IISG/NEHA-zijde in dit project bestaat vooral in de onderzoekstijd van Jacques van Gerwen, die in samenwerking met Ferry de Goey (EUR) verantwoordelijk is voor het deelproject ondernemerschap (voor details, zie www.bintproject.nl/ondernemerschap.php). Het onderzoek ontwikkelde zich voorspoedig; de tekst van het deel over ondernemers kon in 2006 voor een belangrijk deel afgerond worden. Een artikel werd geschreven voor een speciale aflevering van het tijdschrift *Business History* over de 'managerial revolution'. De inzet aan personeel bedroeg 0,7 fte.

2.3 *Noordzee-project*

Dit project onderzoekt hoe de kust-regio's van de Noordzee reageerden op de economische bloei van de Republiek. Details van de opzet zijn te vinden op www.iisg.nl/research/noordzee.doc en www.iisg.nl/research/northsea.php. Het project wordt gefinancierd door NWO. In het kader van het project worden dissertaties geschreven door Christiaan van Bochove (over de integratie van financiële en goederenmarkten) en Jelle van Lottum (arbeidsmigratie, onder meer van zeelieden). Lex Heerma van Voss begeleidt deze dissertaties en bereidt een overzichtsstudie over deze vraag voor. De genoemde onderzoeken ontwikkelden zich voorspoedig. Het project werd onder meer gepresenteerd op een sessie van het congres van de International Economic History Association in Helsinki in augustus. De totale inzet aan personeel bedroeg 2,1 fte.

De totale inzet voor economisch-historisch onderzoek in deze drie projecten bedroeg daarmee in 2006 4,55 fte (2005: 4,88 fte).

De volgende economisch-historische studies werden gepubliceerd:

wetenschappelijke publicaties

- Sergey Afontsev, 'Post-Soviet Urban Households: How Many Income Sources Are Enough?', *Continuity and Change*, vol 21, no 1, 36.
- Christiaan van Bochove en Jan Luiten van Zanden, 'Two engines of early modern economic growth? Herring fisheries and whaling during the Dutch Golden Age (1600-1800)', in: Simonetta Cavaciocchi ed., *Ricchezza del mare, ricchezza dal mare. Secoli XIII-XVIII* (in: Atti delle "Settimane di Studi" e altri Convegni 37). Prato, 557-574.
- Lex Heerma van Voss [met P. Holm], 'Close encounters with the Dutch', in: Simonetta Cavaiocchi (ed.), *Ricchezza del mare, ricchezza dal mare, secc. XIII-XVIII*, Prato, 147-178.
- Gijs Kessler, 'Structuring time, allocating labour: income-earning strategies of urban households in Russia and the Soviet Union: Introduction', *Continuity and Change*, vol 20, no 3 (2005), 407-408.
- *Gijs Kessler, 'Work and the household in the inter-war Soviet Union', *Continuity and Change*, vol 20, no 3 (2005), 409-442.
- Marcel van der Linden [met A. de Swaan] (eds), *Mutualist Microfinance. Informal Savings Funds from the Global Periphery to the Core?* Amsterdam: Aksant, 217 pp.
- Jelle van Lottum 'Shifting focus? The dynamics of economic interaction in the early modern North Sea region', paper gepresenteerd op de European Social Science History

- Conference, Amsterdam, (maart) en het International Economic History Congress, Helsinki, (augustus)
- Daan Marks, 'Reconstruction of the Service Sector in the National Accounts of Indonesia, 1900-2000: Concepts and Methods', *ASEAN Economic Bulletin*, vol 23, no 3, 373-390.
 - Daan Marks, 'The service sector and economic growth in Indonesia from an international comparative perspective' paper gepresenteerd op de European Social Science History Conference, Amsterdam (maart)
 - Elise van Nederveen Meerkerk, Lex Heerma van Voss en Els Hiemstra, 'De Nederlandse Textielnijverheid in een globaliserende wereld, 1650-2000', *Textielhistorische Bijdragen* 46, 11-44.
 - Sjaak van der Velden [met J. van Cruchten en R. Kuiper], 'Werkstakingen 1900-2004', *Sociaal-economische trends. Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt, sociale zekerheid en inkomen*, no 1, 29-37.
 - Evelien Walhout [met F. van Poppel en H. van Dalen], *Diffusion of a social norm: tracing the emergence of the housewife in the Netherlands, 1812-1922*. Tinbergen Institute Discussion Paper 107/1. Amsterdam and Rotterdam: Tinbergen Institute, 42 pp
 - Jan Luiten van Zanden [met T.de Moor], *Vrouwen en de geboorte van het kapitalisme in West-Europa*. Amsterdam: Boom, 128 pp.
 - Jan Luiten van Zanden [met M. Prak], 'Towards an economic interpretation of citizenship. The Dutch Republic between medieval communes and modern nation states', *European Review of Economic History*, vol 10, no 2, 11-147.

vakpublicaties

- Jacques van Gerwen, '50 jaar WAO. Waarom? Voor Wie? En wie betaalt?' in: *VHV Nieuwsbrief* 19^e jrg nummer 3 september 2006 2-5
- Jacques van Gerwen, Review: Paul Werkman en Rolf van der Woude (red.), *Geloof in eigen zaak. Markante protestantse werkgevers in de negentiende en twintigste eeuw*, in: 3^e jrg TSEG (2006/4)

De economisch-historische publicaties bedroegen daarmee in 2006 14 wetenschappelijke publicaties (2005: 15), waarvan 2 boeken, 10 artikelen en 3 papers; en 2 vakpublicaties (2005: 10).

3. het scheppen van mogelijkheden tot publicatie van onderzoeksresultaten van economisch-historisch onderzoek en andere informatie die voor de economische geschiedenis relevant is, onder meer in boeken, tijdschriften, op het web of in elektronische discussielijsten.

Ook in 2006 gaf uitgeverij Aksant in opdracht van het NEHA en IISG het *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* uit. Begunstigers van het NEHA ontvingen de vier verschenen nummers van het TSEG. De inhoudsopgaven zijn te vinden op www.tseg.nl/. Het themanummer behandelde Het geld van de stad (2006: 3). De artikelen waren in deze jaargang opmerkelijk gelijk verdeeld over 7 economisch-historische en 7 sociaal-historische en 7 met een gemengd karakter.

Daarnaast publiceerde uitgeverij Aksant 2 (2005: 4) economisch-historische titels:

- J.W. Drukker, The revolution that bit its own tail. How economic history changed our ideas on economic growth
- Leo Noordegraaf, *Waarover spraken zij? Economische geschiedbeoefening in Nederland omstreeks het jaar 2000*.

Het laatstgenoemde boek, een reflectie op de toekomst van de economische geschiedenis, is samengesteld ter gelegenheid van het 90-jarig bestaan van het NEHA en het verschijnen van de eerste jaargang van het TSEG beiden in 2004. De interviews zijn online te raadplegen op www.neha.nl/waaroversprakenzij/

4. het bevorderen van debat over de economische en bedrijfsgeschiedenis. Op het moment van aangaan van de samenwerkingsovereenkomst gebeurt dat doordat jaarlijks ten minste een bijeenkomst belegd wordt ten behoeve van de leden/begunstigers van het NEHA en andere belangstellenden in de economische geschiedenis, aan welke bijeenkomst voor de deelnemers thans geen kosten zijn verbonden. Het IISG zal deze traditie voortzetten.

De jaarlijkse studiedag vond plaats op 16 juni en was gewijd aan 'Macht, markt en economische ontwikkeling. Opkomst, organisatie en institutionele ontwikkeling van markten in Holland 11e-16e eeuw'. Sprekers waren Bas van Bavel, Jessica Dijkman, Erika Kuijpers en Jaco Zuiderduijn van het gelijknamige Utrechtse onderzoeksproject. Samenvattingen van de presentaties zijn te vinden op www.neha.nl/about/archief_2006.php .

Daarnaast werd op 10 november op het IISG samen met het Biografie Instituut, Metze-Research en de Werkgroep Biografie van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde een congres georganiseerd over de ondernemersbiografie. *Sprekers waren* Jacques van Gerwen, Ben Gales, Pim Kooij, Wessel Gossink, Jos van Hezewijk, Hans Renders, Luchien Karsten, Meindert Fennema, Matthijs Dicke, Joop Visser en Arie van der Zwan. De titels van de bijdragen zijn te vinden op www.neha.nl/pdf/2006_ondernemerscongres.pdf .

In 2009 zal in Utrecht het 15^e congres van de International Economic History Association plaats vinden, waarvan het IISG mede-organisator is. Informatie is te vinden op www.wehc2009.org/ . Het Utrechtse congres werd gepresenteerd tijdens het 14^e congres in Helsinki in augustus (www.helsinki.fi/iehc2006/), waarna in oktober de eerste call for papers uitging.